

تبیین تأثیر رفتار قلمروپایی ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی بر شکل‌گیری الگوی مسکن (نمونه مطالعاتی: محلات بانبور، بان‌برز، سبزی‌آباد، ایلام)

پذیرش نهایی: ۱۴۰۲/۰۸/۱۷

دریافت مقاله: ۱۴۰۲/۰۴/۲۷

صفحات: ۶۴-۴۱

مهوش میرزاییگی؛ دانشجوی دکتری، گروه معماری، واحد همدان، دانشگاه آزاد اسلامی، همدان، ایران.
سارا جلالیان؛ استادیار گروه معماری، واحد همدان، دانشگاه آزاد اسلامی، همدان، ایران.
امید دژدار؛ استادیار گروه معماری، واحد همدان، دانشگاه آزاد اسلامی، همدان، ایران.
کیانوش ذاکر حقیقی؛ استاد گروه شهرسازی، واحد تهران جنوب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

این پژوهش باهدف بررسی ارتباط بین ویژگی‌های کالبدی مسکن در سکونتگاه‌های غیررسمی و رفتار قلمروپایی ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی شهر ایلام انجام شده است. علی‌رغم اهمیت بالای مفهوم رفتار قلمروپایی و نقش آن بر ویژگی‌های کالبدی مسکن، تاکنون مطالعه جامعی در زمینه ارتباط بین این مفاهیم به‌ویژه در بستر محلات حاشیه‌نشین ایران انجام نشده است. در راستای این هدف، محلات حاشیه‌نشین شهر ایلام به‌عنوان یکی از مناطق با بالاترین نرخ حاشیه‌نشینی در کشور جهت مطالعه میدانی انتخاب شده‌اند. مدل مفهومی پژوهش بر مبنای مطالعات نظری و مصاحبه‌های کیفی عمیق بر اساس روش تئوری زمینه‌ای تدوین و تدقیق شده است. مصاحبه‌های عمیق نیمه ساختاریافته با ساکنان محلات حاشیه‌نشین بانبور، بان‌برز و سبزی‌آباد در شهر ایلام انجام شده و تا رسیدن به اشباع نظری ادامه یافته است. سپس بر مبنای روش پیمایش و سنجش کمی، وزن و اهمیت مفاهیم شناسایی شده، بر مبنای آرای متخصصین معماری و شهرسازی شهر ایلام ارزیابی و واکاوی شده است. نتایج تحلیل‌ها نشانگر آن است که معیارهای اثرگذار بر ویژگی‌های کالبدی مسکن محلات حاشیه‌نشین مبتنی بر رفتار قلمروپایی ساکنان را می‌توان در ابعاد مکان‌یابی قلمرو و عرصه عمومی، مفاهیم اجتماعی، مفاهیم فرهنگی، مفاهیم اقتصادی، مفاهیم کالبدی و مفاهیم ادراکی بررسی نمود. یافته‌های این پژوهش نشانگر این است که ارتباط دوسویه‌ای بین ویژگی‌های کالبدی مسکن محلات حاشیه‌نشین و مفاهیم فرهنگی، اجتماعی، ادراکی، اقتصادی و قلمروپایی فضاهای عمومی در محلات حاشیه‌نشین شهر ایلام وجود دارد. توجه به این مفاهیم می‌تواند منجر به ارتقا کیفیت مسکن در محلات حاشیه‌نشین مبتنی بر رفتار قلمروپایی ساکنان گردد.

چکیده

واژه‌های

کلیدی:

مؤلفه‌های

کالبدی، مسکن،

رفتار قلمروپایی،

مناطق

حاشیه‌نشین،

شهر ایلام.

E- Mail: sarajalalian@iauh.ac.ir

نحوه ارجاع به مقاله:

میرزاییگی، مهوش. جلالیان، سارا. دژدار، امید. ذاکر حقیقی، کیانوش. ۱۴۰۳. تبیین تأثیر رفتار قلمروپایی ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی بر شکل‌گیری الگوی مسکن (نمونه مطالعاتی: محلات بانبور، بان‌برز، سبزی‌آباد، ایلام). مجله توسعه فضاهای پیراشهری. ۶۴-۴۱: (۱۱)۶.

امروزه شمار چشمگیری از ساکنان کشورهای در حال توسعه در سکونتگاه‌های غیررسمی زندگی می‌کنند (Nakamura, 2016). فرایند شهرنشینی همراه با جمعیت‌پذیری سریع شهرها، منجر به شکل‌گیری پیامدهایی چون سکونتگاه‌های غیررسمی پیرامون شهرها و کلان‌شهرها و خارج از برنامه رسمی توسعه شده است (افشاری آزاد و همکاران، ۱۳۹۴). ساکنان این بافت‌ها را گروه‌های کم‌درآمد و مهاجران روستاها تشکیل می‌دهند. محلات حاشیه‌نشین، عمدتاً فاقد ایمنی، استحکام، امنیت اجتماعی، خدمات و زیرساخت‌های شهری هستند (ترکمن نیا، قربانی، خوارزمی، ۱۳۹۷). یکی از مهم‌ترین نمادها در شناخت اسکان غیررسمی محلات حاشیه‌نشین، شاخص‌ها و ویژگی‌های کالبدی و ساختاری مسکن می‌باشد (UN-Habitat, 2005). مسکن و شرایط محیطی، یکی از مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر میزان رضایتمندی افراد از سکونت در یک محله، است (Westaway, 2006). یکی از مفاهیم اثرگذار بر کیفیت زندگی در سکونتگاه‌ها، مفهوم قلمرو و رفتار قلمروپایی ساکنین است (محمدی، فروتن، ۱۳۹۵). مفهوم قلمرو به شکل‌گیری محدوده‌ای اطلاق می‌گردد که افراد یا گروهی از افراد به‌طور منظم و پایدار از آن بهره‌جسته، و نسبت به فضا احساس تعلق و مالکیت دارند. هرگونه شخصی‌سازی و نشانه‌گذاری محیط و یا دفاع در مقابل مزاحمت، رفتار قلمروپایی محسوب می‌گردد (انصاری، جمشیدی، الماسی، فر، ۱۳۸۹) (Asmal, Gani, Amri, & Walenna, 2023).

کشور ایران نیز از جمله کشورهایی است که امروزه به‌صورت جدی با پدیده‌ی حاشیه‌نشینی روبرو است. این امر مستلزم توجه همه‌جانبه به این مناطق و ارتقا توسعه اجتماعی در بین ساکنان است (وصالی، قاسمی نژاد، ۱۳۹۸). رشد جمعیت استان ایلام در بازه زمانی ۵۰ ساله سال‌های ۱۳۳۵ تا ۱۳۸۵، ۱۹٫۲ برابر شده است (مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵). بدیهی است که افزایش جمعیت در محیطی با وسعت فضایی و خدمات‌رسانی محدود، منجر به پیامدهای منفی در ابعاد اجتماعی، اقتصادی و به‌ویژه مسکن شده است (ملکی، عسگری، ۱۳۹۸). مشاهدات نشانگران است که ساکنان با سرپیچی از قانون زمین‌های متعلق به دولت را غصب کرده و در نبود سیاست‌گذاری بهینه و ساخت‌وساز خارج از اصول و ضوابط شهرسازی، منجر به آشفتگی و تغییر ویژگی‌های کالبدی مسکن حاشیه‌نشینان و تعرض به واحدهای همسایگی شده‌اند. که منجر به شکل‌گیری ویژگی‌های نامطلوب شده است.

علی‌رغم اهمیت مطالعات پیرامون بررسی مفهوم قلمرو در محلات حاشیه‌نشین و بررسی نقش ویژگی‌های کالبدی مسکن محلات حاشیه‌نشین مبتنی بر مفهوم قلمروپایی ساکنین، مطالعات اندکی به سنجش این ارتباط با رویکردی جامع پرداخته‌اند. بر این مبنا، این مطالعه باهدف تبیین ارتباط بین ویژگی‌های کالبدی مسکن محلات حاشیه‌نشین شهر ایلام و رفتار قلمروپایی ساکنین مبتنی بر روش ترکیبی انجام شده است. پرسش‌ها از نوع چیستی و چگونگی است. شناسایی مفاهیم اثرگذار بر این ارتباط بر اساس مطالعات نظری، استخراج آرای ساکنان بر مبنای مصاحبه‌های کیفی، برداشت‌های میدانی و در نهایت تحلیل‌های کمی و تفسیر یافته‌ها انجام شده است تا بتواند به این سؤال پاسخ دهد که ویژگی‌های کالبدی مسکن محلات حاشیه‌نشین شهر ایلام چیست و رفتار قلمروپایی ساکنین چگونه بر این ساختار کالبدی اثرگذار بوده است؟ به همین دلیل جهت بررسی میدانی؛ محلات حاشیه‌نشین شهر ایلام شامل محلات بانور، بان‌برز و سبزی آباد به‌عنوان نمونه مطالعاتی انتخاب و بررسی شده‌اند، بنابراین مسئله حاضر به‌صورت توأمان ترکیبی از ادبیات نظری به‌منظور شناخت مفاهیم اثرگذار بر ویژگی‌های کالبدی مسکن محلات حاشیه‌نشین با تأکید بر مفهوم قلمروپایی و نیز شناسایی شکاف‌های موجود در مطالعات شکل گرفته است. از آنجا که رفتار قلمروپایی نقش مهمی در شکل‌دهی به

ساختار کالبدی محلات دارد؛ توجه به نقش رفتار قلمروپایی ساکنان در محلات حاشیه‌نشین شهر ایلام، می‌تواند ضمن پاسخگویی به شکاف‌های نظری مطالعات مرتبط با قلمروپایی رفتار ساکنین، یک پدیده مهم و کلیدی شهر ایلام که تاکنون مورد غفلت واقع شده است، مورد تحلیل و بررسی قرار گیرد. یافته‌های این پژوهش می‌تواند طراحان شهری، برنامه ریزان شهری و سیاست‌گذاران شهر ایلام را در ساماندهی ویژگی‌های کالبدی محلات حاشیه‌نشین شهر ایلام یاری رساند.

مطالعات مرتبط با ارزیابی رفتار قلمروپایی کالبدی مسکن عمدتاً در ارتباط با احساس امنیت (Abdullah, Hedayati, 2016; Brunson, Kuo, E., & Sullivan, 2001; Greenberg, Marzbali, Ramayah, Bahauddin & Maghsoodi Tilaki, 2016; کنترل، 2001) و مطالعات محدودی به بررسی موضوع از منظر نظری سکونتگاه‌های غیررسمی پرداخته‌اند. (Rohe, & Williams, 1982) شاهرودی و همکاران (۱۴۰۱) به بررسی تأثیر قلمروپایی در مسکن بر انگیزه بروز رفتار پایدار بر مبنای تئوری ارزش فضایی پرداخته‌اند، یافته‌های آنان نشانگر ارتباط مثبت بین چیدمان فضایی، قلمروپایی و انگیزه رفتارهای پایدار می‌باشد، براساس این پژوهش طراحی مرکزگرا و تقویت محرک‌های فضایی می‌تواند منجر به شکل‌گیری رفتارهای پایدار گردد. معتضدیان و مطلبی (۱۳۹۳) به بررسی قلمروپایی در سکونتگاه‌های دانشجویی پرداخته‌اند و دریافته‌اند که تعریف قلمرو بر کیفیت زندگی و روحیه افراد اثرگذار می‌باشد. همچنین انصاری و همکاران حس قلمرو و رفتار قلمروپایی در پارک‌های شهری را بررسی نموده‌اند، نتایج این پژوهش نشانگر آن است که ایجاد حس قلمرو و مالکیت و تحریک رفتار قلمروپایی منجر به افزایش کارایی و بهبود امنیت محیط می‌گردد. یافته‌های پژوهش هوانگ و همکاران در بررسی رفتار قلمروپایی در چین نشانگر آن است که بلوک‌ها و محلات باز و دارای ورودی تفاوت معناداری در الگوی رفتارهای قلمروپایی با یکدیگر دارند (Huang, Mori, & Nomura, 2019). در ادامه ادبیات نظری پژوهش معرفی می‌گردد و مفاهیم اثرگذار بر موضوع مطالعه همچون مفهوم قلمرو، مفهوم قلمروپایی و نیز سکونتگاه‌ها، محلات حاشیه‌نشین و ویژگی‌های این مفاهیم مطالعه و بررسی می‌گردد تا ضمن شناخت مفاهیم، معیارهای اثرگذار بر هر یک از دیدگاه صاحب‌نظران واکاوی گردد.

مفهوم قلمرو^۱

در فرهنگ دهخدا قلمرو به اسم مرکبی بامعنی ملک، مملکت و ولایت متصرفه معرفی شده است (عباس زاده، مرادی، محمدی، ۱۳۹۴). استفاده از مفهوم قلمرو در علوم امروزی سابقه‌ای کمتر از یک قرن دارد (حنیفه و همکاران، ۱۳۹۷). ظهور این مفهوم را می‌توان در تحلیل‌های جامعه‌شناختی زندگی شهری در دهه ۱۹۲۰ جستجو نمود (Altman, 2003) قلمرو مکانی، فضای محدود شده‌ای است که افراد و گروه‌ها از آن به‌عنوان محدوده اختصاصی استفاده و دفاع می‌کنند (جاوید، صحاف، ۱۳۹۴). نقش قلمروها تسهیل تعامل اجتماعی و تثبیت نظام اجتماعی هست. سه دسته قلمروی اولیه، ثانویه و عمومی وجود دارد (آلتنن، ۱۳۸۲). اصولاً انتقال و گذر از قلمرویی به قلمرو دیگر به صورت آنی و بدون ایجاد شرایط لازم اعم از روانی و کالبدی نامطلوب است و می‌توان بیان کرد که عدم رضایت حریم‌ها و تداخل نامناسب قلمروها یا به کارگیری ویژگی‌های مشابه و یکسان کالبدی - فضایی برای دو قلمرو با عملکرد متفاوت از مطلوبیت کیفی

¹Territory

فضا می‌کاهد (معتضدیان، مطلبی، ۱۳۹۳). جدول شماره ۱ نشانگر دسته‌بندی انواع قلمرو بر اساس ماهیت هریک می‌باشد.

جدول ۱. دسته‌بندی انواع قلمرو بر اساس ماهیت

ماهیت دسته‌بندی	دسته‌بندی ارائه شده از انواع قلمرو					پژوهشگر
	فضاهای عمومی شهر	فضاهای نیمه عمومی شهر	فضاهای عمومی یک گروه	فضاهای خصوصی یک گروه	فضاهای خصوصی یک خانواده	
سلسله‌مراتبی	فضاهای عمومی شهر	فضاهای نیمه عمومی شهر	فضاهای عمومی یک گروه	فضاهای خصوصی یک گروه	فضاهای خصوصی افراد	الکساندر و چرمایف
مقیاسی سلسله‌مراتبی	فضای در دسترس خانه		فضای متکی به خانه		فضای شخصی	داگلاس پورتیوس
مفهومی	قلمرو تعاملی		قلمرو خانه			لایمن و اسکات
مفهومی	قلمرو پیرامونی	قلمرو حامی	قلمرو مرکزی	قلمرو پیوسته		حسین الشراوی
مفهومی سلسله‌مراتبی	قلمرو عمومی		قلمرو ثانویه	قلمرو اولیه		ایروین آلتمن
سلسله‌مراتبی	فضای عمومی	فضای نیمه عمومی	فضای خصوصی	فضای خصوصی		سید حسین بحرینی
مقیاسی	قلمرو یک واحد محله‌ای	قلمرو چندین واحد مسکونی	قلمرو یک واحد مسکونی			محمود توسلی

مفهوم قلمروپایی

بر اساس دیدگاه عمده محققان، قلمروپایی در انسان را می‌توان به‌عنوان مکانیسم جامعی که در آن شناخت و رفتارهای قلمروپایی در تملک محیط کالبدی ترکیب می‌شوند تعریف نمود (Huang, Mori, & Nomura, 2019; Vartiainen, 1987; Farkisch, Ahmadi, & Che-Ani, 2015). ساختاری (عینی) معرفی نمود (شفیعی، ۱۳۹۳). آلتمن رفتار قلمروپایی را این‌گونه تعریف می‌کند: "رفتار قلمروپایی، دربرگیرنده‌ی رفتارهای مربوط به نشانه‌گذاری و شخصی کردن مکان است (Altman, 1975). قلمروپایی چگونگی ارتباط مردم در فضای ساخته شده و چگونگی کنترل مردم بر فضای معماری از طریق رفتار قلمروپایی است (بمانیان و همکاران، ۱۴۰۰). رولوآگن (۲۰۱۶)، معتقد بود که رفتار قلمروپایی ساکنین می‌تواند منجر به کنترل اجتماعی غیررسمی در محیط گردد. در برخی از پژوهش‌ها، رفتار قلمروپایی انسان به‌صورت پدیده انسان-مکان دیده شده است، این رویکرد قلمروپایی را رفتارها و حالات روان‌شناسانه‌ای تعریف می‌کند که به‌صورت احساس مالکیت به محیط کالبدی یا اجتماعی ادراک می‌شود (Brown & Zhu, 2016; Wortley & McFarlane, 2011). رویکرد دوم قلمروپایی را پدیده‌ای دفاعی می‌داند و بر آفرینش سکونت‌گاه‌هایی متمایز از سایر جوامع تأکید دارد. (Casimir, 2021; Reynald & Elffers, 2009). افزایش کارایی و بهبود امنیت می‌انجامد (انصاری، جمشیدی، الماسی فر، ۱۳۸۹). رفتار قلمروپایی ساکنان می‌تواند منجر به ایجاد حس مکان، تعلق به مکان و نیز حفاظت از خود در برابر خطرات بیرونی گردد.

^۱Altman

^۲Rollwagen

سکونتگاه‌های غیررسمی و حاشیه‌نشین

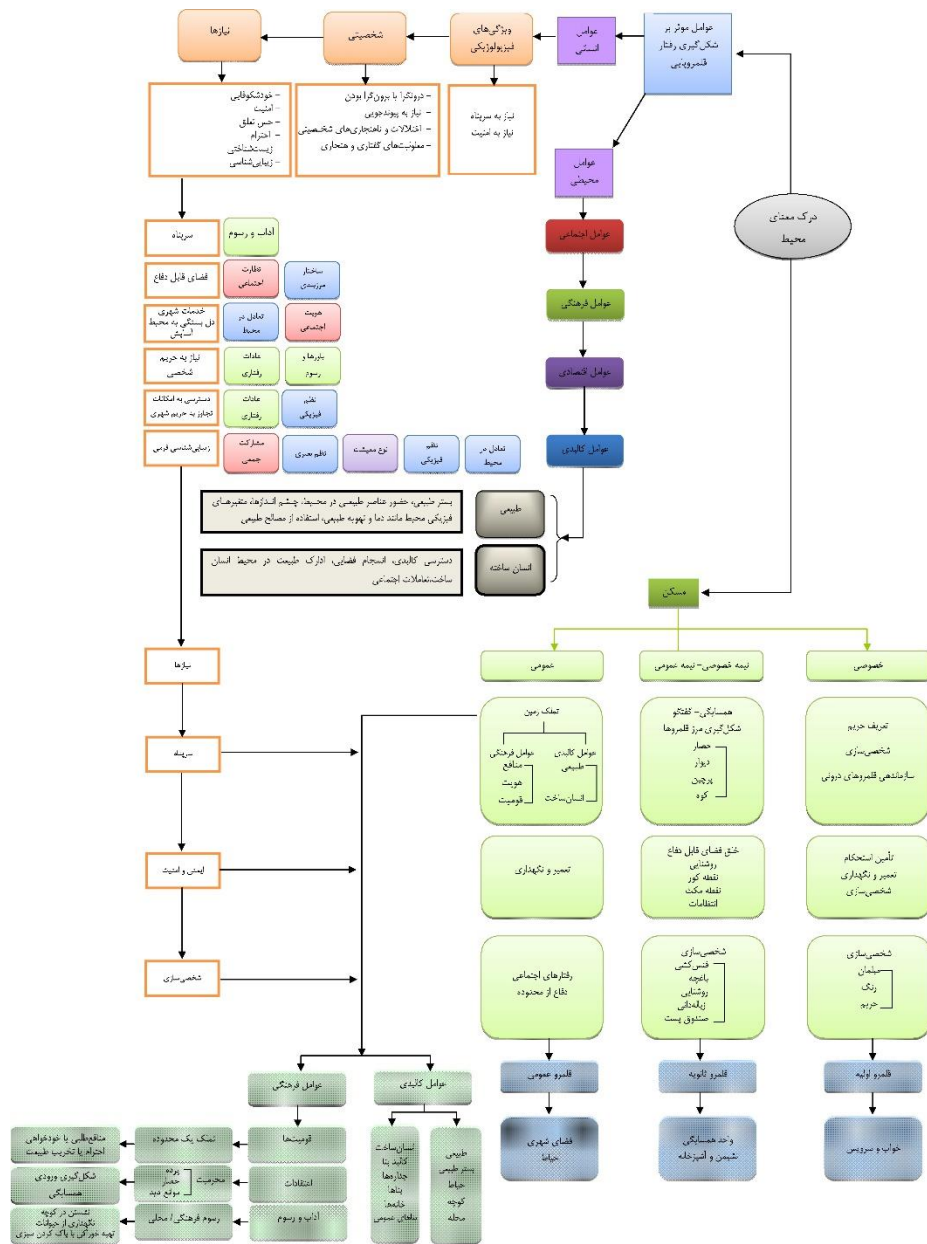
محلات حاشیه‌نشین فضاهای زندگی غیررسمی و نامتعارف شهر هستند که بازتاب فضایی اقتصاد نامناسب و مدیریت ناتوان برنامه‌ریزی فضایی و معلول بی‌عدالتی‌های اجتماعی و اقتصادی می‌باشند (ملک حسینی، جودکی، ۱۳۸۹). چارلز آبرامز مفهوم حاشیه‌نشین را چنین تعریف می‌کند: ساختمان و یا بخشی از شهر که در آن ویرانی، نارسایی عرصه خدمات درمانی، تراکم جمعیت در واحدهای مسکونی، فقدان آسایش لازم و خطرات ناشی از عوارض طبیعی نظیر سیل دیده می‌شود (محسنی، ۱۳۸۹). پیران با پژوهش‌های گسترده در مورد سکونتگاه‌های غیررسمی به دلایل و پیامدهای این نوع اسکان در سطح کشور پرداخته است و علاوه بر ویژگی‌های کالبدی و اجتماعی و اقتصادی این سکونتگاه‌ها، به‌طور خاص، بعد اجتماعی را بررسی و تحلیل کرده است (پیران، ۱۳۷۳، ۱۳۸۷). صرافی با تحقیقات خود در چندین مقاله به پدیده سکونتگاه‌های غیررسمی پرداخته است و این نوع اسکان را قابل ارتقا و ساماندهی می‌داند و راهکارهایی را در این راستا ارائه نموده است (صرافی، ۱۳۸۱، ۱۳۸۷). بررسی سکونتگاه‌های غیررسمی و سکونتگاه‌های غیررسمی عمدتاً سه بعد اصلی را در برمی‌گیرد: ۱) بررسی شرایط کالبدی؛ ارزیابی تراکم ساختمانی و کیفیت پایین ساخت، شبکه دسترسی معابر (Vietinghoff, 2021)، سیستم آب، فاضلاب و مدیریت پسماند ۲) بررسی شرایط اجتماعی و فرهنگی جوامع ساکن در این مناطق شامل ارزیابی سطح درآمد، هنجارهای اجتماعی، فرهنگ فقر و عادات و رسوم رفتاری (Alvarez, & Ruiz-Tagle, 2022)، ۳) اثرات شامل ارزیابی شرایط سلامت، بیماری‌ها، رفتارها و تغییرات در محیط رفتاری (Surya, Saleh, Suriani, Sakti, Hadijah, & Idris, 2020). در این پژوهش تأکید بر سنجش ویژگی‌های کالبدی این مناطق و محلات مبتنی بر رفتارهای قلمروپایی ساکنین است، چراکه یکی از مهم‌ترین نمادها در شناخت وضعیت سکونت، توجه به شاخص‌ها و نماگرهای کالبدی مسکن هست.

مؤلفه‌های کالبدی مسکن

مسکن به‌عنوان یک مکان فیزیکی و به‌عنوان سرپناه، نیاز اولیه و اساسی خانوار بوده دارای اثرات بلندمدت بر سلامت و خوشبختی ساکنان می‌باشد (Baxter, Tweed, Katikireddi & Thomson, 2019). مقوله مسکن از مهم‌ترین بخش‌های توسعه در یک جامعه است که با ابعاد وسیع اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی و کالبدی خود اثرات گسترده‌ای بر جامعه دارد (قرخلو، مهدی، مهدیان بهمینیری، ۱۳۹۱). از ابتدای تاریخ یکجانشینی بشر، نیازی تحت عنوان مسکن مناسب بروز پیدا نمود. باگذشت زمان و شکل‌گیری شهرها، تأمین مسکن مناسب دچار شرایط پیچیده‌ای شد. یکی از تبعات ایجاد شهرهای بزرگ و گسترش شهرنشینی شدت گرفتن مسئله تأمین مسکن و کیفیت زندگی به‌ویژه برای گروه‌های کم‌درآمد بوده است (شمس، ۱۳۹۴). مؤلفه‌های تأثیرگذار بر فرم کالبدی مسکن، به لحاظ کالبدی از تنوع برخوردار می‌باشند. تنوع قومیت‌های ساکن در محلات شهری، تفاوت و تنوع فرهنگی - اجتماعی و اقتصادی ساکنین از مهم‌ترین دلایل این امر می‌باشد (میرکتولی، آریان کیا، ۱۳۹۶). مسکن مناسب ضمن تأمین نیازهای فردی و اجتماعی، سبب بهبود کیفیت زندگی فردی، خانوادگی و اجتماعی می‌شود؛ می‌توان دسترسی نداشتن به مسکن مناسب امن و مطمئن را یکی از ویژگی اصلی فقر شهری محسوب نمود (حکیمی و همکاران، ۱۳۹۵). مدیریت بهتر و بهبود کیفیت مسکن محلات

¹ Charles Abrams

حاشیه‌نشین، مستلزم توجه به عوامل اثرگذار بر شکل‌گیری حاشیه‌نشینی در آن منطقه و ارائه راهکارهای مدیریتی مناسب است (Watt, 2020; زندگی آبادی، مبارکی، ۱۳۹۱؛ سرور، روستا، ۱۳۸۹). شکل شماره ۱ نشانگر چارچوب نظری پژوهش و یافته‌های حاصل از مطالعات نظری می‌باشد.

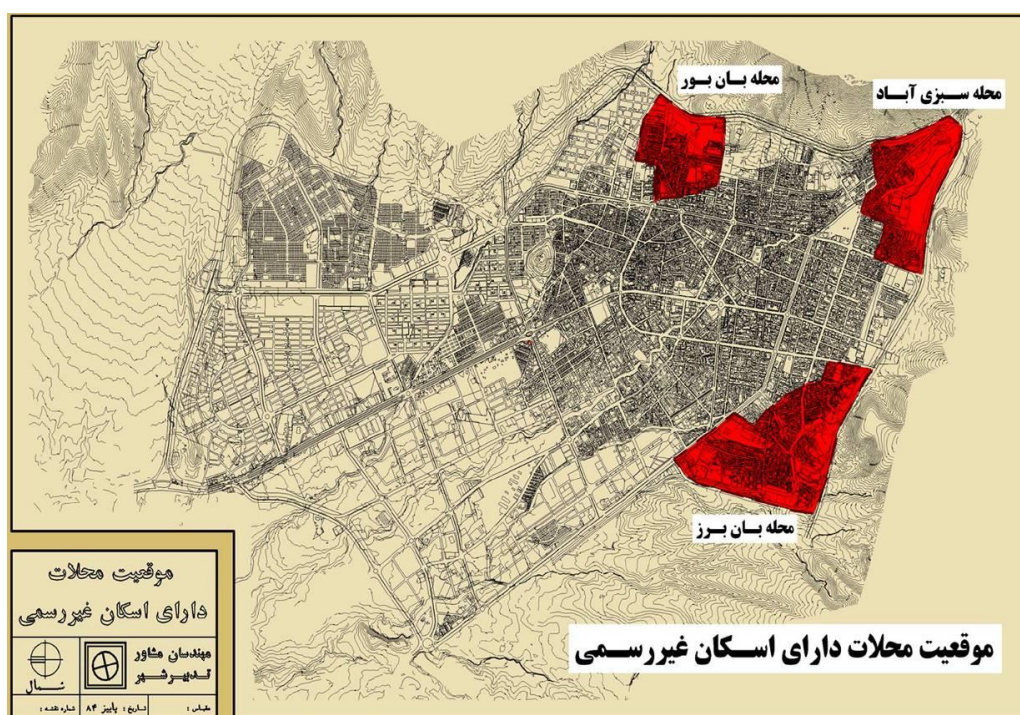
شکل ۱. چارچوب نظری پژوهش

روش‌شناسی

این مطالعه با رویکرد ترکیبی از روش‌های کمی و کیفی انجام شده است. از آنجاکه مسئله اصلی این پژوهش شناسایی ارتباط بین رفتار قلمروپایی ساکنان و مشخصات کالبدی مسکن سکونتگاه‌های غیررسمی هست، پرسش‌ها از نوع چستی و چگونگی، مبتنی بر زمینه تدوین گردیده است. ابتدا بر اساس مطالعات میدانی، مسکن منتخب در هر یک از

محلات تحلیل و بررسی شده، سپس یافته‌های حاصل از مصاحبه‌های کیفی و در نهایت یافته‌های حاصل از مطالعات کمی بر مبنای پرسشنامه متخصصین ارائه می‌گردد.

شهر ایلام به‌عنوان مرکز استان در سال ۱۳۳۵ دارای جمعیت ۸۳۴۶ نفر بوده است و با میانگین رشد ۴٫۶٪ به ۱۶۰۳۵۵ نفر در سال ۱۳۸۵ و ۱۹۰ هزار در سال ۱۳۹۵ رسیده است (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵). براساس آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۵ شهر ایلام حدود ۱۷۲۲۱۶ هزار نفر جمعیت دارد (سلاوری زاده، شیخی، حاتمی، ۱۴۰۰، شیخی، ۱۳۹۷). افزایش جمعیت در ساختار فضایی محدود این شهر، منجر به شکل‌گیری پیامدهای اجتماعی و شهرسازی ویژه در بخش مسکن شده است. محلات "سبزی آباد"، "بانبرز" و "بان‌بور" از محلات سکونتگاه‌های غیررسمی هستند که با استفاده از مصالح غیراستاندارد، کم‌دوام و به دلیل وضعیت نامطلوب اقتصادی ایجاد شده‌اند. بررسی‌های میدانی نشانگران است که ۱۷٫۸ درصد خانه‌های این سه محله دارای متراژ بین ۵۰-۱۰۰، ۴۶/۹ درصد خانه‌ها بین ۱۵۰-۲۰۰، ۲۲/۲٪ خانه‌ها بین ۱۵۰-۲۰۰ و ۱۳ درصد نیز دارای مساحت بیش از ۲۰۰ متر می‌باشند (ملکی، عسگری، ۱۳۹۸). علاوه بر این بررسی‌ها نشانگران است که عمده خانه‌های مورد بررسی دارای الگو و نقشه مشابه می‌باشند، همچنین متراژ محدود بناها عمدتاً اجازه طراحی متنوع‌تر را به ساکنان نداده است.

شکل ۲. معرفی شهر ایلام و محلات منتخب

در این پژوهش سه محله سبزی آباد، بانبرز و بان‌بور جهت تبیین رفتار قلمروپایی ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی و نقش آن بر الگوی شکل‌گیری مسکن سکونتگاه‌های غیررسمی انتخاب شده‌اند. جدول شماره ۲ معرفی محلات منتخب است.

جدول ۲. معرفی محلات مورد بررسی

تصاویر	معرفی	محله منتخب
	منطقه سبزی آباد در ابتدای ورودی شهر ایلام از سمت شهرستان سیروان می‌باشد، موقعیت آن پایین‌تر از ابتدای کمربندی شرقی و شمالی می‌باشد. ساکنان این منطقه عمدتاً دست‌فروش اجناس، فروشنده میوه و گیاهان محلی هستند.	محله سبزی آباد
	منطقه بانبرز در حاشیه اواخر کمربندی شرقی ایلام به سمت فرودگاه ایلام و خروجی شهر به سمت شهرستان‌های جنوبی استان ایلام قرار دارد. معابر باریک و خانه‌های قدیمی و نماهای سیمانی خصوصیت بارز منطقه است.	محله بانبرز
	محله بانبور در شمال شهر ایلام، بالاتر از کمربندی شمالی شهر رشد پیدا کرده است، رشد این محله ابتدا به دلیل بی‌بضاعتی ساکنان و ارزانی زمین شروع شده، اما به دلیل نزدیکی به کوه‌های شمالی شهر و احداث شدن در دامنه کوه، خوش آب‌وهوا بودن و خنک‌تر بودن نسبت به سایر مناطق، در حال حاضر مردم ویلاهای شخصی را به‌عنوان خانه‌های دوم در این منطقه احداث کرده‌اند.	محله بانبور

گام اول: مطالعات میدانی

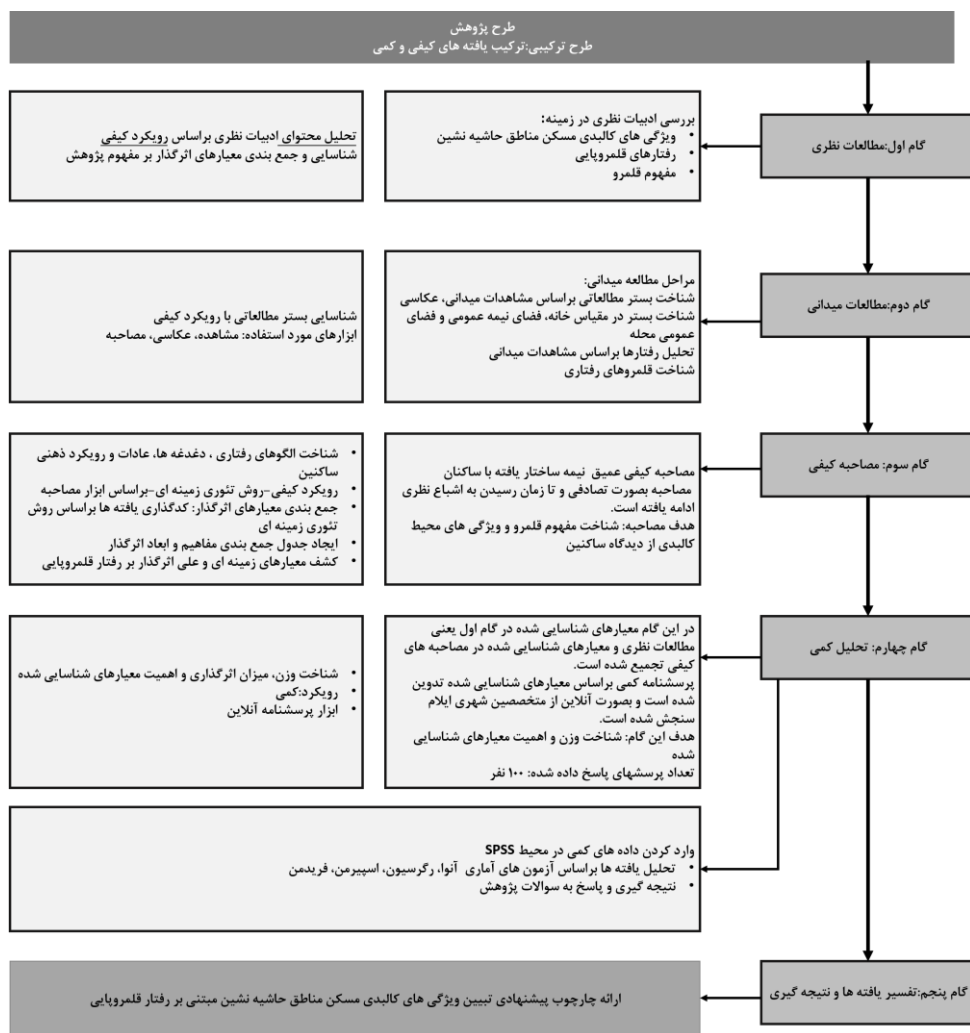
در گام نخست، جهت تبیین رفتار قلمروپایی و نقش آن در شکل‌گیری الگوی کالبدی مسکن محلات حاشیه‌نشین از روش مطالعه و بررسی میدانی استفاده شده است. روش مطالعه میدانی شامل مشاهده مستقیم الگوی کالبدی مسکن محلات منتخب و تعامل با جامعه می‌باشد.

گام دوم: سنجش کیفی

در این گام، متناسب باهدف پژوهش، داده‌های کیفی با روش‌های مصاحبه نیمه ساختاریافته به کمک پرسش‌های باز و عمیق در فرایندی سیستماتیک جمع‌آوری شده است. هدف از این نوع مصاحبه، استخراج پاسخ‌های ساکنان از عمق مفهوم قلمروپایی و اشتراک دیدگاه خود و شناسایی ویژگی‌های کالبدی مسکن مبتنی بر رفتار قلمروپایی از نظر شهروندان ساکن در سکونتگاه‌های غیررسمی شهر ایلام بوده است. تحلیل داده‌های جمع‌آوری شده بر مبنای روش تئوری زمینه‌ای انجام شده است. روش نظریه زمینه‌ای یا داده بنیاد، امکان شناخت منظم دیدگاه‌ها و معانی را از دیدگاه افراد در یک موقعیت خاص فراهم می‌کند، جمع‌آوری داده‌ها در این مرحله از پژوهش، همچنان که اشتراوس و کوربین (۱۳۹۱)، جلیلی (۱۳۹۷) نیز مطرح می‌کنند، تا رسیدن به نقطه اشباع انجام می‌شود. مصاحبه‌ها در بازه زمانی بهمن‌ماه ۱۴۰۱ از گروه سنی ۱۸+ سال و ساکن محلات منتخب انجام شده است و در نهایت ۳۶ مصاحبه عمیق انجام شده است. سؤالات مصاحبه کیفی بدون جهت‌گیری بوده است و مشارکت‌کنندگان می‌توانستند دیدگاه خود را در ارتباط الگوی زندگی خود در محله و مسکن را ابراز کنند.

گام سوم: مطالعات کمی پژوهش

در مرحله کمی، بر اساس نتایج حاصل از مصاحبه‌های کیفی و تحلیل محتوای مطالعات نظری، پرسشنامه پژوهش تدوین و بر اساس آزمون‌های آماری SPSS، ارتباط بین مشخصات کالبدی مسکن سکونتگاه‌های غیررسمی و رفتار قلمروپایی ساکنین بررسی شده است. سؤالات پرسشنامه بر اساس مقیاس لیکرت ۵ نقطه‌ای تنظیم شده‌اند. در بخش کمی برای سنجش وزن و اهمیت عوامل مورد بررسی، آرای متخصصین در نظر گرفته شده است، چراکه مبتنی بر تجارب پیشین، معمولاً افراد ساکن در این مناطق تمایلی برای پاسخ به پرسشنامه ندارند و نیز یافته‌های به دست آمده عمدتاً به نتایج مطلوبی منجر نمی‌شود. برای سنجش نظرات متخصصین، پرسشنامه آنلاین طراحی و به متخصصین معماری و شهرسازی و اعضای جامعه صنفی در شهر ایلام ارسال شده است، تعداد افراد فعال در جامعه صنفی معماران و شهرسازان شهر ایلام در حدود ۴۵۰ نفر هست و ۱۰۰ پاسخ جمع‌آوری شده است تا بتوان مبتنی بر آرای این افراد، وزن و اهمیت و میزان اثرگذاری یافته‌های پژوهش سنجش شود. جمع‌آوری داده‌های کمی در فروردین ماه ۱۴۰۱ انجام شده است. برای محاسبه میانگین رتبه و وزن شاخص‌ها از آزمون فریدمن و برای سنجش ارتباط بین مفاهیم از آزمون همبستگی اسپیرمن استفاده شده است. شکل شماره ۳ نشانگر ساختار روش شناسی پژوهش می‌باشد.

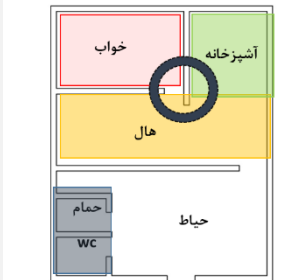
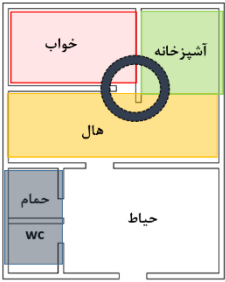

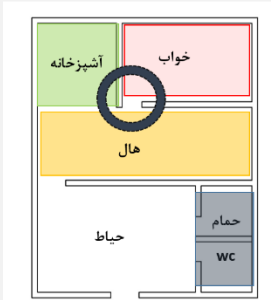

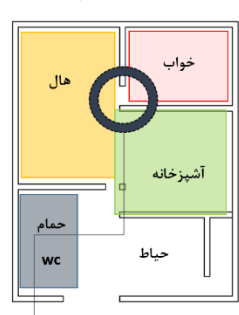
شکل ۲. ساختار پژوهش

یافته‌های پژوهش

گام اول: تحلیل و بررسی الگوی کالبدی مسکن محلات منتخب

چهارخانه علی، مراد، زیور و معصوم همگی در یک کوچه و در مجاورت هم در محله بانبرز واقع شده‌اند و دارای مترآژ برابر و طراحی مشابه هستند. این امر نشانگر استفاده از معمار یکسان در طراحی دارد، مهم‌ترین نکات مورد توجه در این چهارخانه عدم وجود حریم خصوصی و تعریف فضا بین فضای شخصی و عمومی هست. همچنین خانه‌ها فاقد نورگیری و تهویه مناسب می‌باشند، از سویی بدون توجه به شرایط اقلیمی، حمام و سرویس بهداشتی به دلیل کمبود جا در حیاط منزل واقع شده‌اند.

تصویر	مشخصات	پلان خانه
	<ul style="list-style-type: none"> - عدم تعریف مرز قلمرو بین فضاهای خصوصی و عمومی - عدم وجود قلمرو خصوصی برای فرزندان - تهویه نامناسب منزل - چیدمان روستایی منزل - نصب پرده بین فضای عمومی و خصوصی جهت تعریف حریم و قلمرو شخصی 	<p>خانه علی</p>
	<ul style="list-style-type: none"> - عدم تعریف قلمرو بین فضاهای خصوصی و عمومی - عدم وجود قلمرو خصوصی برای فرزندان - عدم توجه به اقلیم و طراحی حمام و سرویس بهداشتی در حیاط - عدم تعمیر و نگهداری از فضا - شیوه ساخت با مصالح ارزان قیمت به دلیل فقر - عدم توجه به زیبایی شناسی فضای خانه 	<p>خانه مراد</p>
	<ul style="list-style-type: none"> - عدم تعریف قلمرو بین فضاهای خصوصی و عمومی - عدم وجود قلمرو شخصی برای فرزندان - نصب پرده‌های غیر شفاف برای بحث محرمت - عدم وجود سلسله مراتب فضایی - چیدمان روستایی منزل 	<p>خانه زیور</p>

	<ul style="list-style-type: none"> - عدم تعریف قلمرو بین فضاهای خصوصی و عمومی - همسر خانم فوت شده و اتاق خواب تبدیل به انباری شده است. - عدم توجه به اقلیم و طراحی حمام و سرویس بهداشتی در حیاط - نصب پرده در ورودی برای حفظ حریمیت 	<p style="text-align: center;">خانه معصوم</p>
---	---	--

دومین گروه خانه‌های مورد بررسی خانه خورشید و ناهید هستند که در محله سبزی آباد واقع شده‌اند، بررسی ساختار فضایی این دو خانه نیز نشانگر آن است که کالبد بنا در میان و فضای باز در دو طرف کالبد استقرار یافته است. در بررسی ساختار فضایی درون خانه، عدم توجه به مرز قلمرو بین حریم خصوصی و عمومی قابل مشاهده است، همچنین فضاهای اتاق خواب بدون هیچ فاصله‌ای روبرو هم واقع شده‌اند.

تصویر	مشخصات	پلان خانه
	<ul style="list-style-type: none"> - قرارگیری حمام و سرویس بهداشتی بیرون از منزل - عدم توجه به اقلیم در طراحی و قرار دادن حمام در حیاط منزل - قرارگیری دو اتاق خواب روبروی هم و عدم تعریف حریم خصوصی - نصب پرده برای حفظ حریم 	<p style="text-align: center;">خانه خورشید</p>
	<ul style="list-style-type: none"> - نصب پرده در جلوی ورودی حمام برای حفظ حریمیت و تعصبات - فقدان حریم خصوصی خانه با توجه به کوتاهی دیوار حیاط - قرارگیری فضاهای خصوصی در روبروی هم و عدم تعریف حریم و قلمرو شخصی - قرار گرفتن سرویس بهداشتی در بیرون منزل (درون حیاط) به دلیل کمبود فضا و عدم وجود معماری بهینه 	<p style="text-align: center;">خانه ناهید</p>

در نهایت خانه پریا، بانو و مرادی در محله بانور بررسی شده‌اند. یافته‌ها نشانگر آن است که بین قلمرو خصوصی و عمومی حریم تعریف نشده است، از سویی فضاها به دلیل کمبود متراتژ فاقد نورگیری مناسب می‌باشند. در برخی از خانه‌ها، همچون خانه پریا، ارتباط فضاهای داخلی خانه و عرصه عمومی شهری از طریق حیاط برقرار می‌شود و در برخی نیز فضاهای مستقیماً به فضای عمومی پنجره و ارتباط بصری دارند.

تصویر	مشخصات	پلان خانه
	<p>– قرارگیری اتاق‌ها روبروی هم و عدم تعریف حریم</p> <p>– عدم تعریف حریم بین فضای عمومی و خصوصی</p> <p>– عدم توجه به اقلیم و قراردادن سرویس بهداشتی در حیاط</p> <p>– فرزندان فاقد اتاق شخصی و قلمرو خصوصی هستند.</p> <p>– کمبود فضا برای وسایل زندگی</p>	<p>خانه پریا</p> <p>پلان طبقه اول</p> <p>پلان طبقه همکف</p>
	<p>– عدم تعریف حریم بین فضای خصوصی و عمومی</p> <p>– عدم وجود اتاق خواب و قلمرو شخصی برای فرزندان</p> <p>– تبدیل فضای عمومی به انباری و حیاط شخصی</p>	<p>خانه بانو</p>
	<p>– به دلیل کمبود فضاها خانه فاقد نورگیری مطلوب می‌باشد.</p> <p>– فرزندان دارای اتاق و قلمرو شخصی نیستند</p> <p>– عدم تعریف حریم و قلمرو بین فضای شخصی و عمومی</p>	<p>خانه مرادی</p>

گام دوم: تحلیل کیفی یافته‌های پژوهش

ابتدا در مرحله کدگذاری باز، داده‌های استخراج‌شده از مصاحبه‌ها پیاده‌سازی شده و به صورت جمله به جمله مورد بازخوانی و بررسی قرار گرفته است. پس از بازخوانی متون، فرآیند کدگذاری در سه سطح انجام شده است. محقق در کدگذاری اولیه، کلمه و عباراتی را که بر مفهوم خاصی در فرآیند تبیین ویژگی‌های کالبدی مسکن محلات حاشیه‌نشین مبتنی بر رفتار قلمروپایی ساکنان دلالت دارند شناسایی کرده، این عبارات پس از فرایندهای رفت و برگشتی کدگذاری گردید و سپس به صورت مفهوم منحصر به فرد دسته‌بندی گردید. به عبارتی در این فرآیند، مفاهیم سطح اول بر اساس ویژگی‌ها، میزان ارتباط با یکدیگر و نحوه اثرگذاری بر تبیین ویژگی‌های کالبدی مسکن مبتنی بر رفتار قلمروپایی دسته‌بندی گردید و مفاهیم سطح دوم (مقولات فرعی) تولید شدند. سپس این مفاهیم مبتنی بر سطوح، کیفیت، بعد، حوزه اثرگذاری، مقیاس دسته‌بندی شده و مفاهیم سطح سوم یا مقولات را شکل دادند. فرآیند کدگذاری به صورت دستی و توسط پژوهشگر انجام شده است، منطق مدنظر منطق پیشنهادی اشتراوس و کوربین بوده است. یافته‌ها در جدول شماره ۳ ارائه شده است.

جدول ۳. فرآیند کدگذاری مفهوم قلمروپایی اثرگذار بر تبیین ویژگی‌های کالبدی مسکن سکونتگاه‌های غیررسمی شهر ایلام بر اساس رفتار قلمروپایی ساکنان مبتنی بر مصاحبه‌های عمیق

مقولات هسته‌ای	مقولات	شناسه‌ها/ مفاهیم
مفاهیم اجتماعی	فضاهای اشتراکی (فضاهای نیمه خصوصی)	وجود فضاهای اشتراکی در مقیاس کوچه، خیابان، فضاهای خدماتی مشارکت اجتماعی در مراسم‌ها و رویدادها در مقیاس محلی
مفاهیم اجتماعی	ارتباط با همسایگان	کیفیت مطلوب ارتباطات اجتماعی رضایتمندی از کیفیت ارتباط با همسایگان اهمیت فضاهای سبز، فضاهای جمعی در ارتقا همبستگی ساکنین اهمیت ارتقا امکانات رفاهی در راستای ارتقا ارتباطات محلی ارتباط با همسایگان در کوچه/ ارتباط و گفتگو با همسایگان در پارک قدم زدن با همسایگان در پیاده‌روها ارتباط با همسایگان و گفتگو درب منزل (فضای نیمه خصوصی)
مفاهیم اجتماعی	ارتباط با شهروندان غیر ساکن در محله	تنوع افراد حاضر در محله تعاملات اجتماعی و شبکه‌سازی حقوق شهروندی برای همه شهروندان مباحث فرهنگی لزوم حفظ امنیت ساکنان لزوم حفظ حریم خصوصی ساکنان
مفاهیم اقتصادی	شعاع مالکیت	احساس مالکیت/ حوزه فضایی مالکیت حفظ حریم خصوصی
مفاهیم ادراکی	فضاهای خصوصی	محرمیت
مرزهای کالبدی- ادراکی	شکل‌گیری مرز قلمروها	درون منزل / شعاع ۱۰۰ متری منزل محدوده پیرامون منزل
قلمرو	قلمروهای جمعی (اشتراکی) قلمروهای شخصی	کوچه/ خیابان فضاهای خدماتی (نانوایی، سوپرمارکت) فضاهای نیمه خصوصی: درب منزل فضاهای نیمه عمومی: کوچه- پیاده‌رو- پارک محله فضاهای عمومی: محله- کل محله (به علت آشنایی همه ساکنان با یکدیگر)
مسائل اجتماعی مسائل کالبدی- فضایی	مفاهیم چالش‌برانگیز	چالش بر سر پارک خودرو چالش در زمینه حضور افراد از سایر محلات برای پارک خودرو
فضای کالبدی	قلمرو خصوصی	الگوی طراحی بنا/ ابعاد درونی بنا زیرساخت‌ها و امکانات سلسله‌مراتب فضایی
فضای کالبدی	فضای خصوصی و عمومی	قلمروهای شخصی/ قلمروهای جمعی
مفاهیم فرهنگی	آداب و رسوم	استفاده از سازندگان یکسان مجاورت خانوادگی آداب و رسوم و اعتقادات مذهبی و فرهنگی

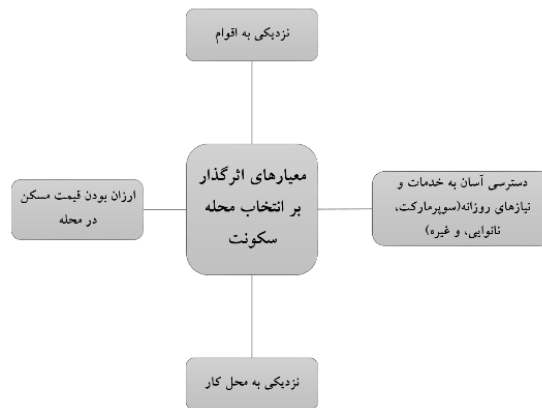
در ادامه یافته‌های حاصل از مصاحبه با ساکنان بررسی و تحلیل می‌شود، یکی از مهم‌ترین نکات مطرح شده در گفتگو با ساکنین بحث مالکیت بوده است، از این رو در ادامه مبتنی بر یافته‌های حاصل از مصاحبه‌ها، شعاع مالکیت، معیارهای اصلی اثرگذار بر انتخاب محلات، قلمرو افراد در منزل و قلمرو افراد در محله، دیدگاه افراد نسبت به مفهوم محرمیت و نیز چیدمان درونی منزل بررسی و مطرح شده است.

- شعاع مالکیت افراد

- با توجه به مصاحبه‌های انجام شده با ساکنان، می‌توان شعاع مالکیت افراد را به چند دسته طبقه‌بندی کرد:
- شعاع پیرامون منزل و یا تا ۱۰۰ متر: در این دسته، افراد حس مالکیت خود را در مورد زمین جلوی خانه و حیاط شخصی دارند و ممکن است فنس کشیده و حریم خصوصی خود را حفظ کنند.
 - محدوده دیوارهای منزل: در این دسته، افراد شعاع مالکیت خود را به دیوارهای منزل خود محدود می‌کنند و تنها در داخل خانه و حیاط خودمان حس مالکیت دارند.
 - محدوده درون منزل: در این دسته، افراد به شدت طالب حفظ حریم خصوصی خود هستند و دیوارهای منزل خود را بالا می‌برند تا از دید سایرین پنهان باشند و هیچ‌گاه حس مالکیت خود را به فضای اطراف منزل توسعه نمی‌دهند.
- همچنین فراوانی پاسخ‌ها نشانگر آن است که عمده افراد با اشاره به مفهوم "دوروبر منزل"، محدوده پیرامون منزل مسکونی خود را به نوعی حریم خود دانسته و به آن احساس مالکیت دارند. مبتنی بر یافته‌های حاصل از مصاحبه، همه افراد به نوعی معتقد هستند که فضاهای پیرامون منزل متعلق به آنان است و ایجاد تغییرات در این فضا بدون کسب اجازه و مجوز از سایرین انجام می‌دهند و به نوعی این فضای پیرامون را در مالکیت و قلمرو شخصی خود می‌دانند.

- معیارهای اصلی اثرگذار بر انتخاب محلات از دیدگاه ساکنین

مبتنی بر یافته‌ها، معیارهای اصلی اثرگذار بر انتخاب این محلات برای سکونت را می‌توان شامل مفاهیم کلی معیارهای فردی و فرهنگی (همچون نزدیکی به اقوام)، معیارهای مرتبط با مکان‌یابی و دسترسی (همچون دسترسی به خدمات) و معیارهای اقتصادی مطرح نمود (شکل شماره ۴).

شکل ۴. معیارهای اثرگذار بر انتخاب محله سکونت

- واکاوی قلمرو افراد در منازل مسکونی

در این گام تلاش شد تا قلمرو شخصی افراد درون منازل مسکونی واکاوی گردد، یافته‌ها نشانگر آن است که اکثر افراد به ویژه فرزندان دارای اتاق و قلمرو شخصی نیستند، و عمدتاً والدین و فرزندان محل استراحت جداگانه و مخصوص به خود ندارند. آشپزخانه عمدتاً به عنوان حریم و قلمرو خانم‌ها معرفی شده است، از سویی هال و پذیرایی خانه در مواردی به عنوان قلمرو شخصی مرد و در مواردی به عنوان قلمرو شخصی خانم‌ها معرفی شده است. هال عمدتاً

به عنوان محل تماشای تلویزیون، بازی کودکان، پذیرایی از مهمان معرفی شده است، آشپزخانه به عنوان محل آشپزی و خانه داری قلمرو زنان معرفی شده است.

-شناسایی قلمروهای شخصی در سطح محله

در مصاحبه با شهروندان و ساکنان محلات حاشیه نشین تلاش شده است تا ابتدا واکاوی شود که آیا افراد در محله برای خود قلمرو شخصی دارند و این قلمرو در چه مقیاسی است. یافته‌ها نشانگر آن است که عمده افراد مکان خاصی را به عنوان قلمرو شخصی خود در محله ندارند. گروهی از افراد نیز معتقدند که به علت رابطه خویشاوندی ساکنان با یکدیگر، همه محله قلمرو شخصی آنان است. سایر قلمروهای شخصی افراد را می‌توان به صورت زیر طبقه‌بندی نمود:

- فضاهای نیمه خصوصی: درب منزل
- فضاهای نیمه عمومی: کوچه - پیاده رو - پارک محله
- فضاهای عمومی: محله - کل محله (به علت آشنایی همه ساکنان با یکدیگر).

-واکاوی دیدگاه افراد محله نسبت به اهمیت حریمت در مقیاس منزل مسکونی و اقدامات انجام شده توسط آنان: تمامی افراد ابراز کرده‌اند که مبحث "حریمت" برای آنان دارای اهمیت بسیاری هست و آن را جزئی از فرهنگ و مذهب خود می‌دانند بنابراین ریشه‌های قلمروپایی شخصی را می‌توان در بنیان‌های فرهنگی و اعتقادی این شهروندان یافت. از این رو در صورتی که منزل فاقد حس حریمت کافی بوده باشد، اقداماتی را در راستای ارتقا کیفیت حریمت و حفظ قلمرو شخصی انجام داده‌اند. اقدامات افراد را می‌توان شامل این موارد دانست: حصارکشی، نصب پرده/شکل‌دهی به پرده‌ها به‌ویژه در پنجره‌های مشرف به بیرون، نصب شیشه‌های سکویت، بالا بردن ارتفاع دیوار و بهارخواب. دلایل زمینه‌ای این اقدامات را می‌توان هویت فردی و فرهنگی، امنیت فردی و خانواده، حفظ حریم و قلمرو شخصی و ارتباطات درون خانواده برای افراد در منزل مسکونی دانست.

جدول ۴. رفتار قلمروپایی و ویژگی‌های کالبدی مسکن

تغییرات در ساختار خارجی خانه	تغییرات در ساختار و فضای داخلی خانه	حفظ و افزایش حریمت
بالا بردن دیوار بهارخواب از بیرون نصب پرده	دیوارکشی پیرامون فضای سبز تبدیل بهارخواب و حیاط به اتاق به دلیل ساخت بناهای جدید و از بین رفتن حریم شخصی ایجاد راهرو و سلسله‌مراتب بین درون و بیرون منزل	خانه از اول حریمت داشته ایجاد حصار بلند، شیشه مات و نصب پرده

-واکاوی اصول شکل‌دهنده به چیدمان درونی منزل

در این گام چیدمان درونی و ابعاد و نقشه منازل بررسی گردید و تلاش شد تا از گفتگو با ساکنان اصول شکل‌دهنده به ابعاد و نقشه و چیدمان درونی منزل واکاوی شود. چیدمان منازل را می‌توان بر مبنای مفاهیم زیر دسته‌بندی نمود:

جدول ۵. واکاوی اصول شکل‌دهنده به ساختار درونی منزل

الگوی طراحی منزل	زمینه	پیشینه و دلیل الگوی ساخت
مدل خانه‌ها شامل یک هال بزرگ است. خانه‌ها به صورت نامنظم ساخته شده‌اند	آداب و رسوم و اعتقادات ساکنان در الگوی طراحی پلان اثرگذار بوده است کمبود فضا و نامنظم بودن	استفاده از معماریهای یکسان در ساخت همه خانه‌ها طراحی خانه با توجه به قرارگیری سوی آفتاب و روبه‌قبله

گام دوم: سنجش کمی یافته‌های پژوهش

گام دوم بر مبنای روش دلفی و پرسشنامه متخصصین انجام شده است. ابتدا مبتنی بر آزمون آلفا کرون باخ پایایی داده‌ها بررسی شده است، عدد به دست آمده ۰/۸۸۰ است، و سطح بالاتر از ۰/۷ نشانگر پایایی مناسب است (Blend et el, 1997). سپس ابتدا مبتنی بر آزمون فریدمن، نسبت اهمیت هریک از مؤلفه‌های شناسایی شده از دیدگاه متخصصین سنجش شده است. آزمون فریدمن برای تجزیه واریانس دوطرفه (برای داده‌های نا پارامتری) از طریق رتبه‌بندی و همچنین مقایسه میانگین رتبه‌بندی گروه‌های مختلف به کار می‌رود (حبیب پور، صفری، ۱۳۹۱: ۶۹۴). ابتدا میانگین رتبه بر مبنای هریک از مفاهیم اصلی بررسی شده است، سطح معناداری ۰/۰۰۰ نشانگر تفاوت معنادار بین مفاهیم اصلی اثرگذار بر مفهوم پژوهش است، Chi-Square برابر ۱۸۰/۴۲۵ هست. در این بین مفاهیم اقتصادی با میانگین ۵/۲۶ بیشترین میزان اهمیت و میانگین رتبه و مفاهیم ادراکی با میانگین ۱/۸۱ کمترین میانگین رتبه را به خود اختصاص داده است.

جدول ۶. مفاهیم اصلی اثرگذار بر مفهوم پژوهش

میانگین رتبه	مفاهیم اصلی اثرگذار بر مفهوم پژوهش
۳/۸۴	مکان بایی قلمرو و عرصه عمومی
۳/۵۸	مفاهیم اجتماعی
۳/۱۶	مفاهیم فرهنگی
۵/۲۶	مفاهیم اقتصادی
۳/۳۵	مفاهیم کالبدی
۱/۸۱	مفاهیم ادراکی

سپس میزان اهمیت و نقش هریک از مؤلفه‌های مورد بررسی در تبیین ویژگی‌های مؤلفه کالبدی مسکن سکونتگاه‌های غیررسمی شهر ایلام بر اساس رفتار قلمروپایی ساکنان بررسی شده است. عدم امکان خرید مقرون به صرفه در مناطق مرکزی شهر، ارتباط مسکن و مسائل اقتصادی و هزینه‌های ساخت مسکن بیشترین فراوانی و اهمیت را از دیدگاه متخصصین در تبیین ویژگی‌های کالبدی مسکن سکونتگاه‌های غیررسمی بر اساس رفتار قلمرو پایی ساکنین داشته‌اند. همچنین مبتنی بر یافته‌های به دست آمده، اصول زیبایی‌شناسی فضای درونی خانه با میانگین ۱۰/۱۷، نظم و قانون و اجرای قوانین با میانگین ۱۲/۷۵ و تناسب فضای کالبدی با نیازها و خواسته‌های ساکنان با میانگین ۱۳، کمترین میانگین رتبه و اهمیت را در تبیین ویژگی‌های کالبدی مسکن مبتنی بر رفتار قلمروپایی ساکنین داشته‌اند.

سنجش روابط بین مفاهیم اثرگذار بر الگوی کالبدی مسکن بر اساس رفتار قلمروپایی

در این پژوهش به منظور سنجش رابطه بین مؤلفه‌های اثرگذار بر ویژگی‌های کالبدی مسکن سکونتگاه‌های غیررسمی مبتنی بر رفتار قلمروپایی ساکنین و یافتن ارتباط همبستگی بین مفاهیم از ضریب همبستگی اسپیرمن استفاده می‌شود. ضریب همبستگی^۱ ابزاری آماری برای تعیین نوع و درجه رابطه یک متغیر کمی با متغیر کمی دیگر است.

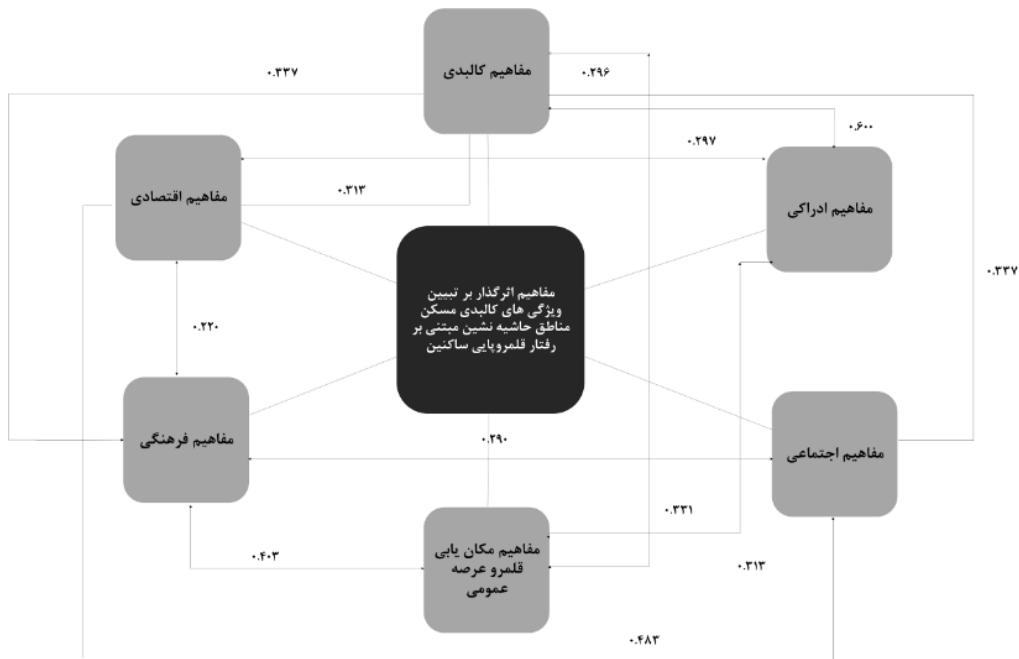
جدول ۷. تحلیل روابط بین مفاهیم اثرگذار بر تبیین الگوی کالبدی مسکن مبتنی بر رفتار قلمروپایی با آزمون همبستگی اسپیرمن

مفاهیم ادراکی	مفاهیم کالبدی	مفاهیم اقتصادی	مفاهیم فرهنگی	مفاهیم اجتماعی	مکان‌یابی قلمرو عمومی	مفاهیم اصلی اثرگذار بر مفهوم پژوهش
					۱	مکان‌یابی قلمرو عمومی
				۱	۰/۰۹۷	مفاهیم اجتماعی
			۱	**۰/۲۹۰	**۰/۴۰۳	مفاهیم فرهنگی
		۱	*۰/۲۲۰	**۰/۴۸۳	۰/۰۲۰	مفاهیم اقتصادی
	۱	**۰/۳۱۳	**۰/۳۳۷	**۰/۳۳۷	**۰/۲۹۶	مفاهیم کالبدی
۱	**۰/۶۰۰	۰/۱۵۰	**۰/۲۹۷	۰/۱۷۹	**۰/۳۳۱	مفاهیم ادراکی

* $p < 0.05$ و ** $p < 0.01$

مبتنی بر یافته‌های آزمون اسپیرمن، مکان‌یابی قلمرو و عرصه عمومی دارای ارتباط مستقیم، معنادار و متوسط به میزان $(R=۰/۲۹۶)$ با ویژگی‌های کالبدی مسکن در سکونتگاه‌های غیررسمی هست. به این معنا که ماهیت عرصه عمومی همچون ویژگی‌های طبیعی و دسترسی به امکانات بر تبیین ویژگی‌های کالبدی مسکن اثرگذار می‌باشند. همچنین یافته‌ها نشانگر آن است که مفاهیم کالبدی دارای ارتباط مستقیم و معناداری به میزان $(R=۰/۳۳۷)$ با مفاهیم اجتماعی و نیز مفاهیم فرهنگی هست. به این معنا که الگوی روابط اجتماعی همچون مسائل خویشاوندی و نیز الگوی عادات، آداب و رسوم و رویکرد غالب فرهنگی مردم بر شکل‌گیری ویژگی‌های کالبدی مسکن سکونتگاه‌های غیررسمی اثرگذاری مستقیم و دوسویه‌ای دارد به این معنا که توجه به هریک، زمینه‌ساز ارتقا کیفیت دیگری هست. علاوه بر این، مفاهیم اقتصادی دارای ارتباط مستقیم، معنادار به میزان $(R=۰/۳۱۳)$ با مفاهیم کالبدی هست. به این معنا که سطح درآمد، هزینه‌های ساخت مسکن و سایر مفاهیم اقتصادی نقش مهمی در تبیین ویژگی‌های کالبدی مسکن سکونتگاه‌های غیررسمی ایفا می‌کنند. شکل شماره ۵ نشانگر ارتباط دوسویه مفاهیم اثرگذار بر تبیین ویژگی‌های کالبدی مسکن با یکدیگر هست.

^۱Correlation Coefficient

شکل ۵. ارتباطات دوسویه مفاهیم اثرگذار بر ویژگی‌های کالبدی مسکن سکونتگاه‌های غیررسمی مبتنی بر رفتار قلمروپایی ساکنین

همان‌طور که نتایج سنجش روابط همسایگی نشان می‌دهد مفاهیم ادراکی و مفاهیم کالبدی بیشترین بار عاملی در این ارتباط دوسویه را دارند، این بدان معناست که مفاهیم ادراکی همچون حریمیت، امنیت نقش مهمی در شکل‌گیری الگوی کالبدی مسکن در سکونتگاه‌های غیررسمی ایفا می‌کنند. در واقع معیار ادراکی را می‌توان یکی از معیارهای اصلی شکل‌گیری الگوی کالبدی مسکن در سکونتگاه‌های غیررسمی مبتنی بر رفتار قلمروپایی ساکنان قلمداد نمود.

نتیجه‌گیری

این پژوهش باهدف بررسی ارتباط بین ویژگی‌های کالبدی مسکن سکونتگاه‌های غیررسمی و رفتار قلمروپایی ساکنین در محلات حاشیه‌نشین شهر ایلام (محلات بانبور، بان برز و سبزی آباد) انجام گردید. به‌منظور دستیابی به شناخت دقیق موضوع پژوهش، از ترکیبی از روش مصاحبه‌های میدانی عمیق با ساکنین، برداشت‌های میدانی و ارزیابی‌های کمی از متخصصین معماری و شهرسازی و باهدف بررسی این ارتباط دوسویه بین ویژگی‌های کالبدی و قلمروپایی رفتار ساکنین استفاده شده است. مسکن سکونتگاه‌های غیررسمی، نشانگر بی‌عدالتی فضایی در مردمی است که به علت مشکلات اقتصادی و عدم امکان دسترسی و تأمین هزینه منزل در مناطق مرکزی شهر و نیز مسائل و چالش‌های اجتماعی و فرهنگی، به مناطق و سکونت‌گاه‌های غیررسمی روی می‌آورند. بررسی جامع مطالعات نظری نشان داد که مطالعات محدودی به بررسی ویژگی‌های کالبدی مسکن سکونتگاه‌های غیررسمی در شهر ایلام پرداخته‌اند، از سویی مطالعه جامعی در خصوص چگونگی اثرگذاری زمینه‌های رفتاری، اجتماعی و فرهنگی و رویکرد ذهنی-شناختی ساکنین بر شکل‌گیری این الگوی کالبدی دیده وجود ندارد.

بازدیدهای میدانی و مصاحبه‌های عمیق نشانگران است که ساکنان بر اساس روحیه منافع خواهی اقدام به تغییرات وسیع در مقیاس فضاهای عمومی و نیمه عمومی کرده‌اند و به علت نبود نظم و قانونمندی، این امر عادی‌سازی شده

است؛ از جمله اقدامات می‌توان به تراشیدن کوه، جابجایی کابل فشارقوی و تملک اراضی ملی برای ایجاد فضاهای شخصی اشاره نمود. یافته‌های پژوهش نشانگران است که چارچوب ادراکی-شناختی ساکنان نقش مهمی در شکل‌گیری ویژگی‌های کالبدی سکونتگاه‌های غیررسمی ایفا می‌کند. همچنین مبتنی بر یافته‌های به‌دست‌آمده سطح اقتصادی خانوارها، وضعیت اجتماعی همچون نزدیکی به خانوارها و مسائل خویشاوندی نقش مهمی در شکل‌گیری و مکان‌یابی خانه‌ها در این محلات داشته باشد.

یافته‌ها نشانگران است که عدم امکان خرید مقرون‌به‌صرفه در مناطق مرکزی شهر، ارتباط مسکن و مسائل اقتصادی و هزینه‌های ساخت مسکن بیشترین فراوانی و اهمیت را از دیدگاه متخصصین در تبیین ویژگی‌های کالبدی مسکن سکونتگاه‌های غیررسمی بر اساس رفتار قلمرو پای ساکنین داشته‌اند. علاوه بر این شاخص‌هایی چون عوامل محیطی و دسترسی به خدمات، و مسائل خویشاوندی جز مهم‌ترین معیارهای اثرگذار بر تبیین ویژگی‌های کالبدی مسکن در سکونتگاه‌های غیررسمی می‌باشند. همچنین مبتنی بر یافته‌های به‌دست‌آمده، اصول زیبایی‌شناسی فضای درونی خانه، نظم، قانون، اجرای قوانین، تناسب فضای کالبدی با نیازها و خواسته‌های ساکنان کمترین میانگین رتبه و اهمیت را در تبیین ویژگی‌های کالبدی مسکن مبتنی بر رفتار قلمروپایی ساکنین داشته‌اند. همچنین در بین مفاهیم اصلی، مفهوم اقتصادی بالاترین میانگین رتبه را به خود اختصاص داده است.

همچنین نتایج سنجش روابط همبستگی دوسویه نشان می‌دهد مفاهیم ادراکی و مفاهیم کالبدی بیشترین بار عاملی در این ارتباط دوسویه را دارند، این بدان معناست که مفاهیم ادراکی همچون محرمت، امنیت نقش مهمی در شکل‌گیری الگوی کالبدی مسکن در سکونتگاه‌های غیررسمی ایفا می‌کنند.

علاوه بر این یافته‌ها نشانگران است که فرهنگ، باورها، آداب و رسوم مردم محله نقش مهمی در تعیین ویژگی‌های کالبدی مسکن ایفا می‌کند. چراکه فرهنگ تعریف‌کننده مفهوم حریم و مباحث جنسیتی، باورهای مذهبی و فرهنگی می‌باشد و نقش مهمی در چگونگی شکل‌گیری ویژگی‌های کالبدی مسکن مبتنی بر رفتار قلمروپایی ساکنین دارد. شکل شماره ۶ و ۷ نشانگر مدل نهایی پژوهش می‌باشد که از مطالعات میدانی، مصاحبه‌های کیفی و پرسشنامه‌های کمی نتیجه‌گیری شده است.

در نهایت می‌توان چنین نتیجه‌گیری کرد که ویژگی‌های کالبدی مسکن و رفتار قلمروپایی ساکنین در سکونتگاه‌های غیررسمی نقش مهمی در شکل‌دهی به الگوی طراحی مسکن این مناطق ایفا می‌کنند. یافته‌های این پژوهش نشانگر اهمیت در نظرگیری رفتارهای قلمروپایی ساکنین و باورهای فرهنگی، شیوه روابط اجتماعی، ذهنیت و دیدگاه ساکنان، وضعیت اقتصادی آنان و سطح درآمد شهروندان در طراحی محیط‌های مسکونی می‌باشد. معماران و طراحان شهری بایستی در طراحی ویژگی‌های کالبدی مسکن در این مناطق به ویژگی‌های قلمروپایی و اهمیت این مفاهیم برای شهروندان و ساکنان توجه نمایند، تا بتوانند با در نظر گرفتن نیازها و خواسته‌های شهروندان، فضاهایی امن، راحت، و محیط زندگی عملکردی مناسبی فراهم آورند.

محلات هستند، این در حالی است که جوانان تمایل به حضور سایرین به ویژه برای تعاملات و شبکه‌سازی‌های اجتماعی دارند.

منابع

- انصاری، مجتبی، جمشیدی، سمانه، و الماسی فر، نینا. ۱۳۸۹. **بررسی حس قلمرو و رفتار قلمروپایی در پارک‌های شهری (مطالعه موردی: پارک ساعی)**. معماری و شهرسازی آرمان شهر، ۳(۴)، صص ۳۳-۴۸.
- اهری، زهرا. ۱۳۷۰. **مسکن حداقلی**، تهران: مرکز تحقیقات ساختمان و مسکن، صص ۷.
- بمانیان، محمدرضا. دهقان، نگار. زارع، زهرا. یگانه، منصور. ۱۴۰۰. **تبیین رابطه خوانایی فضا با میزان رفتار قلمروپایی شهروندان در پارک‌های شهری**. هویت شهر، ۱۵(۴)، صص ۲۰-۴.
- پیران، پرویز. ۱۳۸۱. **بازهم در باب اسکان غیررسمی، شیرآباد زاهدان**، مجله هفت شهر، صص ۲۴-۷.
- پیران، پرویز. ۱۳۸۷. **از اسکان غیررسمی تا اسکان نایابی (در جستجوی راه‌حل)**، مجله هفت شهر، شماره ۲۳ و ۲۴، صص ۱۴-۳۰.
- ترکمن‌نیا، نعیمه. قربانی، رسول. خوارزمی، امیدعلی. ۱۳۹۷. **ارزیابی سیستمی عوامل شکل‌گیری و گسترش سکونتگاه‌های غیررسمی کلانشهر مشهد**. جغرافیا و توسعه فضای شهری، ۵(۲)، صص ۲۳-۴۲.
- جاوید، ساره. صحاف، خسرو. ۱۳۹۴. **بررسی الگوهای طراحی مؤثر در جهت ارتقا کیفی زندگی جمعی در مجتمع‌های مسکونی**، کنفرانس بین‌المللی پژوهش در علوم و تکنولوژی.
- حکیمی، هادی، زاد ولی، فاطمه و شاهرخ زادولی خواجه. ۱۳۹۵. **بررسی رابطه بین کیفیت مسکن و سرمایه روان‌شناختی در سکونتگاه‌های غیررسمی (مطالعه موردی: محله یوسف‌آباد تبریز)**، پژوهش‌های جغرافیای برنامه‌ریزی شهری، دوره ۴، شماره ۱، صص ۱۳۴-۱۱۷.
- حنیفه، فاطمه، رشید کلویر، حجت اله، کاسه گرمحمدی، شعیب، و ابوالقاسمی، عباس. ۱۳۹۷. **پیش‌بینی تمایلات اجتماعی بر اساس شاخص‌های قلمرو گرایی در ساکنین مجتمع‌های مسکونی شهر رشت**. معماری و شهرسازی پایدار، ۶(۲)، صص ۸۵-۹۶.
- سلاورزی زاده، محمد. شیخی، حجت. حاتمی، شهین. ۱۴۰۰. **شناسایی و تحلیل عوامل کلیدی مؤثر بر توسعه مسکن اجتماعی با تأکید بر آینده‌نگاری (مورد شناسی: شهر ایلام)**. جغرافیا و آمایش شهری منطقه‌ای. ۱۱(۳۹)، صص ۲۲۴-۱۱۹.
- شاهرودی کلور، مرضیه. موحد، خسرو. رشید کلویر، حجت اله. تقی پورر، ملیحه. ۱۴۰۱. **بررسی تأثیر قلمروپایی در مسکن بر انگیزه بروز رفتار پایدار بر اساس تئوری ارزش فضایی (مورد مطالعه: مجتمع‌های مسکونی شهر شیراز)**. جغرافیا و توسعه فضای شهری. ۱۰(۳)، صص ۱۰۹-۸۹.
- شفیع، سعید. ۱۳۹۳. **طراحی مجتمع مسکونی در رشت تأملی پیرامون انطباق قلمرو ذهنی و عینی در مجتمع‌های مسکونی، دانشگاه گیلان، دانشکده معماری و هنر**.
- شمس، مجید، گمار، مونا. ۱۳۹۴. **ارزیابی شاخص‌های کمی و کیفی مسکن در استان همدان (با تأکید بر اقشار کم‌درآمد)**، برنامه‌ریزی منطقه‌ای (دانشگاه آزاد مرودشت) سال پنجم، شماره ۲۰، صص ۵۶.
- شیخی، حجت. ۱۳۹۷. **تحلیل توان‌های محیطی برای توسعه شهری (مطالعه موردی: شهر ایلام)**، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، دوره ۵۰، شماره ۱، صص ۱۲۷-۱۴۴.
- صراف، مظفر. ۱۳۸۷. **ساماندهی سکونتگاه‌های غیررسمی کشور در پرتو حکمروایی خوب شهری**، هفت شهر، شماره ۲۳ و ۲۴، صص ۱۴-۴.

- صرافی، مظفر. ۱۳۸۱. به سوی نظریه‌ای برای ساماندهی اسکان غیررسمی، از حاشیه‌نشینی تا متن شهرنشینی، مجله هفت شهر، دوره ۱، شماره ۸، صص ۱۱-۵.
- قرخلو، مهدی. مهدی، علی. مهدیان بهنمیری، معصومه. ۱۳۹۱. بررسی شاخص‌های اجتماعی - اقتصادی و تأثیر آن بر کیفیت مسکن محلات حاشیه‌نشین (مطالعه موردی: محله حاشیه‌نشین شیخ‌آباد شهر قم). مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی (چشم‌انداز جغرافیایی)، ۷(۱۸)، صص ۱۸-۴۱.
- محسنی، رضا علی. ۱۳۸۹. مسئله حاشیه‌نشینی و اسکان غیررسمی با تأکید بر توانمندسازی آن، جغرافیای انسانی سال دوم، صص ۱۳۴.
- محمدی، سوده و فروتن، منوچهر. ۱۳۹۵. بررسی حس قلمرو و رفتار قلمروپایی در فضاهای مسکونی، سومین کنفرانس علمی پژوهشی افق‌های نوین در علوم جغرافیا و برنامه‌ریزی معماری و شهرسازی ایران، تهران.
- معتمدیان، فهیمه، و مطلبی، قاسم. ۱۳۹۳. قلمروپایی در سکونتگاه‌های دانشجویی (مطالعه موردی: خوابگاه فاطمیه کوی دانشگاه تهران). هویت شهر، ۸(۱۷)، صص ۵۵-۶۴.
- ملک حسینی، عباس، و جودکی، حمیدرضا. ۱۳۸۸. بررسی و ساماندهی محله‌های حاشیه‌نشین در ایران (نمونه موردی: اراک، محله باغ خلیج). جغرافیا، ۳(۱۱)، صص ۱۴۷-۱۷۴.
- ملکی، سعید، عسگری، مریم. ۱۳۹۸. بررسی وضعیت شاخص‌های کمی و کیفی اجتماعی و دسترسی مسکن در سطح محلات حاشیه‌نشین شهری (مطالعه موردی: محلات بان برز، بان بور و سبزی آباد شهر ایلام). فصل‌نامه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری چشم‌انداز زاگرس. ۱۱(۳۹)، صص ۲۰۱-۱۷۷.
- میرکتولی، جعفر، آریان کیا، مصطفی. ۱۳۹۶. بررسی مؤلفه‌های تأثیرگذار در شکل‌گیری کالبد مسکن شهری از دیدگاه گونه‌شناسی با تأکید بر تراکم ساختمانی و تعداد طبقات (مطالعه موردی: شهر گرگان)، نشریه مطالعات نواحی شهر، دانشگاه شهید باهنر کرمان، سال چهارم، شماره ۱، (علمی-پژوهشی) صص ۱۳۱ تا ۱۴۸.
- Abdullah, A., Hedayati Marzbali, M., Ramayah, T., Bahauddin, A., & Maghsoodi Tilaki, M. J. 2016. Territorial functioning and fear of crime: Testing for mediation in structural equation modeling. *Security Journal*, 29, 461-484.
- Altman, I. 1975. *The Environment and social Behavior: Privacy, Personal Space. Territory, Crowding*, Brooks/Clos
- Altman, I. 1975. *The environment and social behavior: privacy, personal space, territory, and crowding*.
- Alvarez, M., & Ruiz-Tagle, J. 2022. *The symbolic (re) production of marginality: Social construction, internalization, and concrete consequences of territorial stigmatization in a poor neighborhood of Santiago de Chile*. *Housing Studies*, 1-24.
- Asmal, I., Gani, P. J. A., Amri, N., & Walenna, M. A. 2023. *Spatial Territoriality Characteristics in a Waterfront Slum Settlement (Case Study: Karabba Village, Makassar)*. In *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science* (Vol. 1134, No. 1, p. 012008). IOP Publishing.
- Baxter, A. J., Tweed, E. J., Katikireddi, S. V., & Thomson, H. 2019. *Effects of Housing First approaches on health and well-being of adults who are homeless or at risk of homelessness: systematic review and meta-analysis of randomised controlled trials*. *J Epidemiol Community Health*, 73(5), 379-387.
- Brown, G., & Zhu, H. 2016. *My workspace, not yours': The impact of psychological ownership and territoriality in organizations*. *Journal of environmental psychology*, 48, 54-64.
- Brunson, L., Kuo, F. E., & Sullivan, W. C. 2001. *Resident appropriation of defensible space in public housing: Implications for safety and community*. *Environment and Behavior*, 33(5), 626-652
- Casimir, M. J. 2021. *The dimensions of territoriality: an introduction*. In *Mobility and territoriality* (pp. 1-26). Routledge.

- Creswell, J. W. 2009. **Mapping the field of mixed methods research.** *Journal of mixed methods research*, 3(2), 95-108.
- Farkisch, H., Ahmadi, V., & Che-Ani, A. I. 2015. **Evaluation of neighborhood center attributes on resident's territoriality and sense of belonging a case study in Boshrooyeh, Iran.** *Habitat International*, 49, 56-64.
- Greenberg, S. W., Rohe, W. M., & Williams, J. R. 1982. **Safety in urban neighborhoods: A comparison of physical characteristics and informal territorial control in high and low crime neighborhoods.** *Population and environment*, 5(3), 141-165
- Huang, J., Mori, S., & Nomura, R. 2019. **Territorial Cognition, Behavior, and Space of Residents: A Comparative Study of Territoriality between Open and Gated Housing Blocks; a Case Study of Changchun, China.** *Sustainability*, 11(8), 2332.
- Mousavinia, S. F., Pourdeihimi, S., & Madani, R. 2019. **Housing layout, perceived density and social interactions in gated communities: Mediational role of territoriality.** *Sustainable Cities and Society*, 51, 101699.
- Nakamura, S. 2016. **Revealing invisible rules in slums: The nexus between perceived tenure security and housing investment.** *Habitat International*, 53, 151-162.
- Reynald, D. M., & Elffers, H. 2009. **The future of Newman's Defensible Space Theory: Linking Defensible Space and the routine activities of place.** *European Journal of Criminology*, 6(1), 25-46.
- Rollwagen, H. 2016. **The relationship between dwelling type and fear of crime.** *Environment and Behavior*, 48(2), 365-387.
- Surya, B., Saleh, H., Suriani, S., Sakti, H. H., Hadijah, H., & Idris, M. 2020. **Environmental pollution control and sustainability management of slum settlements in Makassar City, South Sulawesi, Indonesia.** *Land*, 9(9), 279.
- UN-Habitat .2013. **The State of the World Cities Report**, Prosperity of Cities, pp 149
- Vartiainen, P. 1987. **The strategy of territorial integration in regional development: Defining territoriality.** *Geoforum*, 18(1), 117-126.
- Vietinghoff, C. 2021. **An intersectional analysis of barriers to cycling for marginalized communities in a cycling-friendly French City.** *Journal of transport geography*, 91, 102967.
- Watt, P. 2020. **Territorial stigmatisation and poor housing at a London 'Sink Estate'.** *Social Inclusion*, 8(1), 20-33.
- Westaway, M. S. 2006. **A longitudinal investigation of satisfaction with personal and environmental quality of life in an informal South African housing settlement, Doornkop, Soweto.** *Habitat International*, 30(1), 175-189.
- Wortley, R., & McFarlane, M. 2011. **The role of territoriality in crime prevention: A field experiment.** *Security Journal*, 24, 149-156.